

Nieuwsbrief van De Puzzel van het Verborgen Verleden

Nummer 2. Februari/Maart 2015

Inhoud

Voorwoord	2
De wondere heuvelen onzer voorvaders.....	2
Veldwerk	3
Geschutsstelling	4
Biologische ongediertebestrijding.....	4
De voormalige bewoners van Bruggelen	5
Engelanderholt 18.....	5
Het onderzoek naar de Noorse huizen	6
Luchtwachttoren 2P2 Beekbergen van het Korps Luchtwachtdienst (KLD) en de Rijksdriehoeksteen.....	7
Julianalinde.....	8
Julianalinde: een vervolg.....	8

Voorwoord

De lente nadert, dus de hoogste tijd voor een tweede nieuwsbrief. Nu de teller op 37 vrijwilligers staat, wordt er door hen, maar ook door andere actieve meedenkers, zoveel activiteit ontplooid dat Dropbox uit zijn voegen barstte en de roep om meer ruimte steeds dringender werd. Nu is Martijn niet voor één gat te vangen, en vond Copy als ruimer alternatief. Voorlopig kunnen we dus weer vooruit.

Waar al die bestanden vandaan komen? Ze zijn afkomstig van archiefsnuffelaars die de leeszalen en bibliotheken induiken en zich onderdompelen in oude boeken en kaarten, gedigitaliseerde krantenartikelen, archieven van gemeente, en niet te vergeten de gigantische, onmisbare en fantastische bibliotheek die internet heet.

Ook de veldonderzoekers laten zich niet onbetuigd. Gewapend met meetlint, notitieblok en fototoestel banjeren ze het veld in, waar ze gebiologeerd naar een gat in de grond staren en rustig een half uur kunnen debatteren: is dit gat door kinderen gegraven, of door dieren, of is het toch een schietputje uit de Tweede Wereldoorlog? Gelukkig zijn er altijd mensen die er meer van weten dan anderen, en samen komen ze er altijd uit.

Veel leesplezier met hun voorlopige bevindingen en verhalen!

Anne Wijngaard (wijngaard@van-lambalgen.nl)

De wondere heuvelen onzer voorvaderen...

Dat wij niet de eersten zijn die ons, gefascineerd door het verborgen verleden zowel in woord als in daad door dit boeiende gebied bewegen, blijkt uit het boekje van dominee Ottho Heldring en zijn vriend, eveneens dominee, Roelof Graadt Jonckers: *De Veluwe: eene wandeling* (1841). De schoonheid van het gebied is ongeëvenaard, zo is hun conclusie.

In Beekbergen aangekomen, verzuchten zij:

Welke schoone gezigten leveren hier de glooiingen der bergen op; met een kleeid van verschillende veldvruchten veelkeurig overtoegen, terwijl gindsche vooruitstekende zandheuvelen als naakte rotsen zich verheffen, en weder ter zijde het groen van het kreupelhout afgewisseld wordt door de vale kleur der heide.

Hoe mooi en idyllisch het er ook uitziet, de heren predikanten moeten wel toegeven dat de harde realiteit niet meevalt als ze de barre tocht van Beekbergen naar Hoenderloo ondernemen.

Het was bijna onmogelijk tegen den ruw waaijenden zuidwesten-wind, die als een halve storm ons telkens met het opstuivende zand in het aangezicht geesselde, voort te kunnen dringen. Hoe menigwerf zeide ik tot mij zelve: men behoeft waarlijk niet naar Afrika te reizen om zich een denkbeeld van zandwoestijnen te vormen. Onze gids zocht telkens, zoo dikwijls er een nieuwe bui opkwam en de wind zich verhief, een' kleinen heideheuvel, hier en daar nog schaars verspreid, waar achter wij ons nederveleiden en een weinig adem schepten. Dan ging het weder voorwaarts, om bij iedere schrede bijna de helft weder in het mulle zand terug te glijden.

Ik zou zeggen: petje af voor onze veldonderzoekers, die - weer of geen weer – eens in de drie weken dergelijke barre omstandigheden trotseren - in het belang van de wetenschap, natuurlijk 😊

Anne Wijngaard (wijngaard@van-lambalgen.nl)

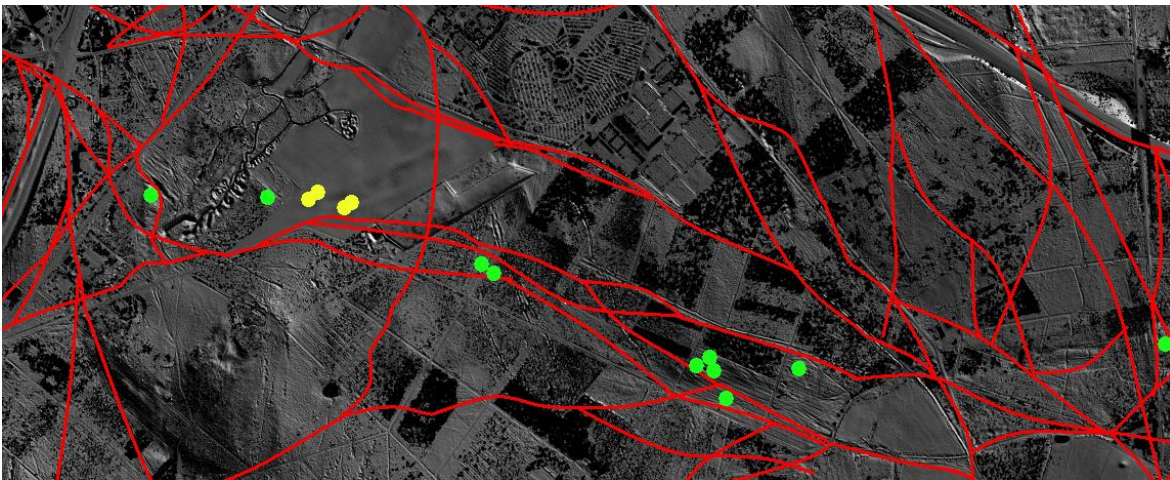
dominee Heldring

Veldwerk

Het veldwerk zit intussen in een strak ritme van eens per 3 weken. Achtereenvolgens zijn het gebied bij de Koppelspreng, Het Leesten en achter Heidehof bezocht. De organisatie gaat steeds strakker en bovendien is het erg gezellig.

Het laatste bezoek op 7 februari betrof een lange strook bos net achter Heidehof.

Het bijzondere van dit terrein is dat er een tiental grafheuvels liggen, terwijl bekend is dat er tot ca. 1950 nog zes lagen op de tussenliggende akker. De grafheuvels liggen min of meer in een lange strook. Mogelijk zijn ze in de Bronstijd langs een weg aangelegd. Opvallend genoeg lagen er in 1832 nog steeds een aantal wegen die hetzelfde tracé volgden.

Wegen in 1832 (rood), grafheuvels (groen) en voormalige grafheuvels (geel) geprojecteerd op het Actueel Hoogtebestand 2.

In het veld zijn de grafheuvels ingemeten, net als delen van de karrensporen. Verder waren er ijzerkuilen, oude bomen, een vossenhol en heel actieve wilde zwijnen. Wat dat laatste betrof: Geen idee wie er meer schrok, wijzelf of het zwijn.

Zin om ook mee te gaan? De eerstvolgende bezoeken zijn op 28-2 en 21-3.

Meld je bij Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl)

Geschutsstelling

Bij het veldonderzoek op het Leesten werden 3 kuilen ontdekt die – dat bleek pas achteraf – ongeveer in een gelijkzijdige driehoek lagen. De kuilen zijn ongeveer 3 meter doorsnede, 60 cm diep en ze liggen op een hoog punt in het terrein. Ze zijn geïnterpreteerd als geschutsstelling.

Geschutsstelling op het AHN2

De vraag was nu of deze interpretatie bevestigd kon worden. De site www.apeldoornindeoorlog.nl geeft ooggetuigenverslagen uit Apeldoorn in de Tweede Wereldoorlog. Uit de periode tussen 11-4-1945 en 5-5-1945 zijn er verschillende vermeldingen over geschut dat was opgesteld *“tussen Hoenderloo en Beekbergen”* en *“op het heideveld bij de Ughelse berg”*. Ging het in april om Duitse kanonnen, op 2 mei schoten Schotse troepen als oefening *“de hele ochtend en middag vanaf de hei bij de Bakenberg en Ughelse Berg op een doel in de zandverstuivingen bij Harskamp.*

De vermeldingen zijn niet duidelijk genoeg om te koppelen aan de kuilen. Misschien dat grondiger bronnenonderzoek meer oplevert. Iemand zin ?

Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl)

Biologische ongediertebestrijding

In 1919 werden veel Veluwe bossen geteisterd door de “gestreepte dennenrups”. De dennenbossen toonden volgens een krantenartikel *“een zeer droefgeestigen indruk”* omdat *“geen naald aan de bomen is gebleven”*.¹

Ook het Spelderholt leed onder de plaag en men besloot met een ook toen al opvallend experiment de rupsen te bestrijden. Er werden eerst 20 en later 500 jonge hanen ingezet om de rupsen te lijf te gaan. Opvallend was dat de hanen ‘s ochtends *“zonder zelfs eenmaal op de grond te pikken”* naar de plek toe stapten waar ze de vorige dag waren gebleven om daar *“den gestaakten arbeid voort te zetten”*.²

De inzet bleek effectief, want een jaar later bleek dat *“nergens in de gehele omgeving de dennen zo’n prachtig lof hadden geschoten als juist op dit terrein.”*³

Schade door gestreepte dennenrups

Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl)

¹ Algemeen Handelsblad 29-7-1919

² De Tijd 19-8-1920

³ idem

De voormalige bewoners van Bruggelen

Af en toe kwamen er mensen bij ons op het erf met de vraag of ze nog eens even rond mochten kijken: ze hadden hier in het verleden gewoond. Ik pakte dan een pen en een kladblaadje, bij een kopje koffie maakte ik wat notities en vroeg om oude foto's.

Hoe leuk en passend dat een grote groep deskundigen en vrijwilligers zich nu gaat verdiepen in de puzzel van het verborgen verleden van het Engelandersholt. De recentere bewonersgeschiedenis en de bouwgeschiedenis van de drakenstijlhuizen is hier ook een onderdeelje van.

Wat begon als de behoefte om de losse aantekeningen over de bewoners van met name de Noorse huizen te ordenen, te digitaliseren en aan te vullen met nieuwe verhalen en foto's, gaat wellicht nu uitmonden in een iets breder verhaal over de bewoners van Bruggelen. De verschillende huizen en boerderijen blijken met elkaar verbonden: we kijken nu naar de huisnummers Engelandersholt 15-16-18-18a-20-22 (waarbij 18 en 20 de Noorse drakenstijlhuizen zijn)

Er komt al wat schot in de tijdlijn over de bewoning die we aan het maken zijn . Dit brokje recentere geschiedenis blijkt toch complexer dan we oorspronkelijk dachten. In de afgelopen eeuw hebben er aardig wat families, vrijgezellen, boeren, bosarbeiders, huishoudsters, langdurige logeergasten, maîtresses (jaja), kunnen genieten van deze prachtige plek op het Engelandersholt, ooit een redelijk kale zandvlakte, nu met volwassen bos: de Sequoia's zijn er in die ruim honderd jaar hoger dan 40 meter gegroeid!

Met hulp van het archief bij Coda en na leuke gesprekken met (ex-)bewoners krijgen we nu langzaam inzicht wie waar woonde.

Lex van no 16 struinde in de oorlog hier in het bos, de oude bosbaas Steunenberg graaft met plezier in zijn geheugen en in zijn eigen archief, her en der wordt Bruggelen weer opgerakeld. Er komen relaties, anekdotes, belangrijke en minder belangrijke feitjes over dit buurtschap aan het oppervlakte, aquarelletjes van de huizen, en aan ons dus de taak om hier een samenhangend verhaal van te maken.

Er is veel informatie voorhanden over de drakenstijlhuizen, de Strommen Traevarenfabriek waar de Noorse prefab huizen vandaan komen; hier de essentie uithalen is ook een onderdeel van dit verhaal. Kortom, we zijn nog wel even van de straat.

Marijke van Mansfeld (marijkevanmansfeld@gmail.com)

Engelandersholt 18

Hoe komt dit landhuis op deze plek? Vaak lezen we in informatiefolders dat dr Jan Ooster dit landhuis in 1911 uit Noorwegen heeft laten komen als en bouwpakket, hetgeen in die tijd erg in trek was. Nu gaat ook het verhaal rond dat het landhuis eerst in Vaassen heeft gestaan en enige tijd daarna naar Engelandersholt is verplaatst. Een uitdaging dus voor Herma en mij om daar eens in te duiken. Tevens was het onduidelijk wanneer het koetshuis bij de villa is gebouwd.

In het archief van het Gelders Landschap vonden we een anonieme aanwijzing dat er een Noors huis door Jan Ooster is aangekocht, afkomstig uit Vaassen.

Googlen op 'Noorse villa in Vaassen' bracht ons op een artikel waarin een Noorse villa aan de Geerstraat in Vaassen in 1919 ter veiling werd gebracht.

Onderzoek bij het streekarchief in Epe gaf bevestiging van de aankoop door Jan Ooster van de Noorse villa, welke binnen korte termijn verwijderd moest worden. Deze villa werd verplaatst naar de Engelandersholt 18. Nog uitgezocht moet worden hoe dit vervoer plaatsvond, waarschijnlijk over het kanaal. In de CODA Apeldoorn konden we de actie completeren door het vinden van de bouwverordening voor dit pand en bevestiging dat bijbehorende garage/koetshuis is gebouwd in 1927.

Herma en Jan van der Velden (jan.vdvelden@gmail.com)

Het onderzoek naar de Noorse huizen

Marijke, Herma, Jan en ik doen onderzoek naar de Noorse huizen. Toen ik net begon met zoeken op het internet vond ik heel veel informatie maar na relatief korte tijd droogden de bronnen op. Tijd om de diepte in te gaan. Noorse huizen, dus Noorse sites. Ojee, die taal beheers ik net zo goed als het Pools, niet dus. Google vertalen leek me een oplossing. Wat heb ik af en toe gelachen! Woorden uit kookboeken of misschien wel een medische encyclopedie waren verweven in tekst over architectuur. Gelukkig worden namen niet vertaald en cijfers blijven ook zoals ze zijn.

Ik ben bezig met een stuk over het bedrijf dat de Noorse huizen heeft geproduceerd en hoe het mogelijk is dat zulke bijzondere bouwwerken in Nederland kwamen. Ondertussen heb ik alle informatie ingewonnen en fabels van feiten gescheiden. Ik zal veel foto's toevoegen wat aardig is als tijdsbeeld maar ook dient als bewijs.

Super leuke klus en als ons groepje eens in de vier weken samenkomt, is het ook een genot om de nieuwe vindingen van mijn werkgroepgenoten te zien.

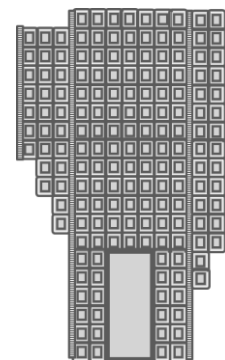
Susan Kramer (susankramer@online.nl)

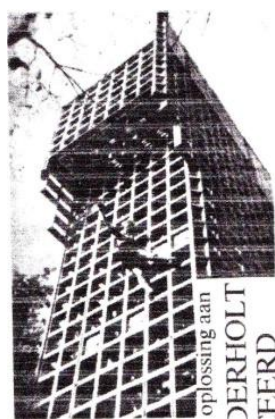
Strømmen Trævarefabrik in 1900

Luchtwachttorens 2P2 Beekbergen van het Korps Luchtwachtdienst (KLD) en de Rijksdriehoeksteen

Gedurende de jaren '50 van de vorige eeuw waren militaire radarsystemen ten behoeve van luchtverdediging nog in volle ontwikkeling. Daarom werd besloten om de visuele waarneming van voor de tweede wereldoorlog opnieuw leven in te blazen. Het Korps Luchtwachtdienst (KLD), dat bestond uit vrijwilligers, bemande gedurende de jaren '50 de zogenoemde luchtwachttorens en rapporteerde de aanwezigheid van mogelijk vijandige vliegtuigen naar een luchtwachttoren. Na 1964 werd de gehele Luchtwachtdienst opgeheven en bleven vele torens in het landschap achter. Ook in de omgeving van Beekbergen zou sprake zijn geweest van de aanwezigheid van Luchtwachttoren ⁽¹⁾. Op de topografische kaart en in sommige teksten lezen we de tekst 'wachttorens' en soms 'brandtoren' in de nabijheid van een Rijks-Driehoeksteen 339205 (14) (Signaalpost).

Een bezoek op locatie leverde voldoende informatie om aan te nemen dat het hier inderdaad gaat om een zogenoemde 'raattoren', de Luchtwachttoren Beekbergen 2P2. De funderingsresten en elementen waaruit de wanden waren opgebouwd bevonden zich nog op deze locatie (zie foto's).

Terwijl ik bezig was met het inmeten van de fundering, vertelde een passerende wandelaar dat hij lang geleden de toren nog beklommen had. Hij wist zelfs wel iemand die er een foto van had. Korte tijd later bracht hij mij thuis een STENTOR krantenknipsel uit 1985 met een foto van de toren. Ook heb ik het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) benaderd voor beeldmateriaal van deze luchtwachttoren. Deze aanvraag is momenteel nog in behandeling.

Om ook duidelijkheid te krijgen over de mogelijke relatie tussen de toren en de RD-Steen zocht ik verder op internet en vond ik de website van de organisatie *Collectie Gelderland* met een link naar de CODA-Beeldbank. Daar vond ik de term 'fotogrammetrie' mbt het werken met gebruikmaking van de RD-steen. Deze zoekterm bracht mij bij weer terug bij de toren maar nu wel bij prachtig beeldmateriaal van de Luchtwachttorens van Beekbergen⁽²⁾⁽³⁾.

De passerende wandelaar leverde als "cream-on-the-cake" ook nog eens twee adressen op van mensen die in bezit zijn van veel gedetailleerd beeldmateriaal van Beekbergen tot van ver voor de Tweede Wereld Oorlog. Deze mensen zijn door mij benaderd en bereid gevonden om materiaal beschikbaar te stellen.

Laat mij even weten waar je naar op zoek bent en dan neem ik contact met hen op. Voorlopig kun je ook onderstaande link raadplegen waarbij je met verschillende zoektermen kunt zoeken.

<http://www.europeana.eu/portal/search.html?query=+Beekbergen&rows=24>

Willem Kuijpers (w.a.kuijpers@planet.nl)

(1) http://www.diereninbeeld.nl/index/locaties_Luchtwachttoren.html

(2) <http://www.collectiegelderland.nl/organisaties/codabeeldbank/voorwerp-ga-021456>

(3) http://www.europeana.eu/portal/record/2021636/GA_021458.html

Julianalinde

Het onderzoek naar de Luchtwachttoren van het Korps Luchtwachtdienst (KLD) bracht meer aan het licht op deze locatie dan alleen de resten van een voormalige uitkijktoren. Er staat op nog geen 100m van de plaats een Oranjeboom, de Julianalinde.

Ik werd daarop gewezen door dezelfde wandelaar die ik bij de toren sprak. Bij thuiskomst maar direct achter de PC en slechts een enkele bevestiging gevonden dat deze Julianalinde al vermeld werd in een ANWB-Wandelboekje uit 1926.

<http://www.verenigingoudapeldoorn.nl/downloads/te-voet-van-apeldoorn.pdf>

Het wachten is nu op een uitstaand verzoek naar de Vereniging Oud Apeldoorn met de vraag of zij meer kunnen vertellen over deze tot op heden 'vergeten boom'.

Grappig in dit boekje is de verwijzing naar de RD-Steen (Rijks-Driehoeksteen) die toen nog de nostalgische duiding droeg van 'merksteen der triangulatie'. Verder bevat het ook wat oude namen van bospaden uit die tijd.

Wordt vervolgd.

Willem Kuijpers (w.a.kuijpers@planet.nl)

Julianalinde: een vervolg

Toen Willem bovenstaande informatie boven tafel had gekregen, werd ook mijn interesse in de linde weer aangewakkerd. Het ANWB-wandelboekje kende ik al, maar het krantenartikel dat Willem dankzij zijn gelukkige ontmoeting met de voorbijganger in handen kreeg, was nieuw voor me.

Over het hoe en waarom van de Julianalinde kunnen we slechts speculeren. De datum 12-5-1909 is wel veelzeggend: maar liefst 12 dagen na de geboorte van het nieuwe prinsesje. Wellicht kwam het idee voor de boom pas bij jonkheer Louis Teixeira de Mattos op toen het prinsesje al was geboren? Mogelijk was het een gebaar naar prins Hendrik, met wie hij nauwe banden onderhield? Ik heb tot nu toe in geen enkele van de krantenberichten over bezoeken van prins Hendrik aan Spelderholt, in de jaren dat Teixeira de Mattos er woonde, iets over de Julianalinde kunnen vinden. Zou de boom al zo snel in de vergetelheid zijn geraakt? Een erg prominente plek had de linde tenslotte ook niet gekregen.

Zeker is dat de inwoners van Apeldoorn en Beekbergen er blij mee waren, en hun vreugde uitten – zoals wel vaker in die tijd – met veel gezang uit volle borst, getuige dit verslag, afkomstig uit voornoemd artikel in de Stentor van 15 mei 1909.

Ook hier is Woensdagmiddag een Juliana-linde geplant door de familie Teixeira de Mattos op het Spelderholt, in tegenwoordigheid van het personeel, de arbeiders die in de bosschen werkzaam zijn, de leerlingen der twee hoogste klassen van de dorpschool en eenige genodigden.

Terwijl de boom geplant werd, zongen de kinderen een lied ter eere der jonge Prinses, waarna Ds. Blaauw het woord voerde. (...)

Alle aanwezigen werden nu door de familie Teixeira de Mattos onthaald, waarna weer door kinderen een lied aangeheven werd ter eere van de jonge Prinses. (...)

Alle aanwezigen hieven uit volle borst het Wilhelmus aan, waarna Jhr Teixeira de Mattos de aanwezigen dankte voor hunne aanwezigheid, Ds Blaauw en de Heer Groeneveld voor het gesprokene en de kinderen voor het gezang.

Anne Wijngaard (met dank aan Willem en de voorbijganger ☺) (wijngaard@van-lambalgen.nl)